

УДК: 371.134:63(491)

С. Г. Заскалета

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ: НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

В статті розглядається проблема модернізації національної системи професійної підготовки фахівців аграрії галузі, а також визначаються основні шляхи її модернізації. Автор підкреслює важливість використання досвіду країн Європейського Союзу щодо модернізації професійної підготовки фахівців аграрії галузі.

Ключові слова: професійна підготовка, модернізація, інновації, освіта.

В статье рассматривается проблема модернизации национальной системы профессиональной подготовки специалистов аграрного сектора, а также определяет основные пути её модернизации. Автор подчеркивает необходимость использования опыта стран Европейского Союза в этом вопросе.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, модернизация, инновации, образование.

The article deals with the problem of modernization of national system of vocational training of specialists for agrarian brunch of economy. It is determined the ways of its modernization. The author emphasizes necessity of using the experience of European Union countries in vocational training of agrarian brunch of economy.

Key words: vocational education, modernization, innovation, education.

В умовах інтеграції України до європейського та світового освітнього просторів пріоритетним напрямом державної політики є модернізація системи професійної підготовки фахівців відповідно до вимог глобального суспільства.

Проблема модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні, яка постала перед національною системою освіти, вимагає приведення її моделі у відповідність сучасної концепції сталого розвитку, оновлення принципів, змісту, підходів до навчання і виховання. На думку вітчизняних дослідників, мета модернізації полягає у підвищенні якості освіти до загальноєвропейського рівня, переорієнтації закладів освіти на задоволення освітніх потреб і попиту на ринку праці, посиленні конкурентоспроможності навчальних закладів та їхніх випускників.

Визначення шляхів модернізації національної системи професійної підготовки фахівців аграрії галузі є винятково актуальним завданням в світлі входження України в загальноєвропейський освітній простір.

У документах ЮНЕСКО, в яких ХХІ століття оголошене століттям освіти, вказується на кризу в освіті у всьому світі,

наголошується на необхідності обґрунтування нової моделі та визначення основних напрямів модернізації. Так, аналіз професійної підготовки фахівців аграрної галузі країн ЄС, дає можливість виокремити основні напрями реформування професійної підготовки фахівців аграрної галузі, які мають безпосередній та опосередкований вплив на основні напрями модернізації в Україні. Це, зокрема, такі напрями: загальнопланетарний глобалізм професійної підготовки фахівців, що охоплює як країни ЄС, так і Україну; гуманізація і демократизація професійної підготовки фахівців, які стають сьогодні водночас і провідними тенденціями її реформування та розвитку; культурознавча соціологізація та екологізація змісту професійної підготовки фахівців аграрної галузі, які поступово починають впроваджуватися в систему професійної підготовки фахівців аграрної галузі в систему країн ЄС та України; міждисциплінарна інтеграція в професійній підготовці фахівців, яка водночас стає і тенденцією її реформування; орієнтація професійної підготовки фахівців аграрної галузі на безперервність, тобто забезпечення можливості навчатись протягом усього життя людини як суб'єкта

професійного буття. Зміна пріоритетів професійної підготовки фахівців аграрної галузі та завдання створення ефективної системи ступеневої аграрної освіти дозволяє виділити системоутворюючі факторів, що забезпечують послідовність і наступність окремих ступенів цієї підготовки.

Отже, наукова проблема модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі має пріоритетне значення, відноситься до фундаментальних наукових досліджень, оскільки її вирішення закладає фундаментальні основи у забезпеченні розвитку соціально-економічної системи суспільства.

Концептуальні засади модернізації професійної підготовки фахівців розкриваються в працях В.П. Андрущенка [1], А.І. Бойка [2], Б.С. Гершунського [4], Б. Євтуха [5], В. Журавського [6], В.Г. Кременя [7], Н.Г. Ничкало [11] та інших.

Як зазначає В. Кремень, «модернізуючи освіту маємо по-новому відповісти на ряд запитань: чого навчати, як учить, на чому вчити, скільки вчити...» [7]. Отже, успішність навчання залежить від того, наскільки ефективно використовуються сучасні технології і засоби навчання, чи створено належний доступ до інформаційних ресурсів. чи дозволяють умови і терміни навчання оволодіти необхідними компетентностями.

Визначенню перспективних шляхів оновлення української школи присвятив свої праці А. Вітченко [3]. На думку вченого, мета модернізації полягає у підвищенні якості освіти до загальноєвро-пейського рівня, переорієнтації школи на задоволення потреб і попиту на ринку праці, посиленні конкурентоспроможності навчальних закладів та їхніх випускників. В своїх працях вчений заперечує ототожнення процесів реформування та модернізації освіти. А. Вітченко зазначає, що модернізація освіти має бути спрямована не на докорінні зміни, як того вимагає реформування, а на оновлення принципів, змісту, підходів до навчання і виховання [3, 8].

Затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року, Національна доктрина визначила стратегію і пріоритетні напрями оновлення освітньої галузі;

обґрунтувала необхідність прискореного, випереджального, інноваційного розвитку української школи; заклала підґрунтя для програмно-цільового підходу до розв'язання першочергових завдань освіти та професійної підготовки фахівців [10].

Розробники доктрини чітко сформулювали низку проблем, на вирішення яких має бути спрямована державна політика [10]:

- * забезпечення доступності здобуття якісної освіти, утвердження її національного характеру;

- * постійне оновлення освітнього змісту, організація начально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень;

- * покращення фінансування освіти і науки;

- * істотне зміцнення навчально-матеріальної бази, комп'ютеризація навчальних закладів, упровадження інформаційних технологій;

- * забезпечення ефективної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, запровадження нових економічних та управлінських механізмів в освіті.

Проблеми модернізації вітчизняної професійно-технічної освіти в світлі сучасних цивілізаційних змін окреслені в роботах Волкової Т., Радкевич В.О., Ягупова В., та інших дослідників [8]. Основні шляхи модернізації професійної підготовки фахівців вчені визначають на основі її гуманізації, фундаменталізації, диверсифікації, децентралізації, відкритості, випереджувального характеру освіти, компетентного підходу, інформатизації, соціального партнерства тощо [13].

Виходячи з першочергових завдань оновлення професійної підготовки фахівців аграрної галузі, її переорієнтації на задоволення сучасних потреб у фахівцях високої кваліфікації, заклади аграрної освіти втілюють у життя Концепцію організації підготовки магістрів в Україні (наказ № 99 від 10.02.1010 р.) [9]. Цим документом Міністерства освіти і науки України передбачено введення трьох магістерських програм:

- дослідницькі, що передбачають поглиблення досліджень в одній з наукових галузей;

- професійні, що передбачають розвиток професійних та формування управлінських компетенцій у певній галузі професійної діяльності;

- кар'єрні, що передбачають вдосконалення (просування) здобутих теоретичних знань і практичного досвіду для кар'єрного зростання та підготовки до здійснення управлінської діяльності).

Важливість цього розподілу виходить з необхідності відділити підготовку майбутніх наукових і науково-педагогічних працівників, а також посилити практичну спрямованість професійних магістерських програм. Кар'єрні магістратури можна розглядати як один з видів післядипломної освіти [9].

Варто зазначити, що у схваленій Концепції визначено низку умов для вступу до магістратури [9]:

- прийом на навчання до магістратури має здійснюватись за окремим конкурсом без прив'язки до місця попереднього навчання та року його завершення (єдиною підставою для особливих умов конкурсу має бути диплом бакалавра/спеціаліста з відзнакою);

- наявність одного з міжнародних сертифікатів про знання іноземної мови з встановленою вищим навчальним закладом мінімальною оцінкою (на перехідний етап замість сертифікату припускається вступне випробування з іноземної мови, що вже передбачено Умовами прийому до вищих навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 18 вересня 2009 року № 873);

- запровадження державного екзамену з галузі знань у формі зовнішнього незалежного оцінювання наприкінці бакалаврату (отримана оцінка може бути обов'язковим елементом відбору на навчання в магістратурі).

Модернізацію професійної підготовки фахівців аграрної галузі можливо здійснити за таких умов [9]:

- реалізація ухвалених законів, які передбачають пріоритетне фінансування закладів освіти і науки;

- пошук внутрішніх резервів освіти шляхом оптимізації мережі навчальних закладів, створення потужних освітніх комплексів на основі провідних університетів;

- поєднання сучасних вимог до майбутніх фахівців аграрної галузі (міжнародне співробітництво, участь у науково-дослідних і професійних проектах, достатній рівень практичної підготовки тощо) із здобутками вітчизняної системи освіти (фундаментальні знання).

Важливе значення для розуміння цілей модернізації грає визначення змісту *національної інноваційної системи*. Як зазначається у нормативно-правових документах, національна інноваційна система - це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [12].

Варто зазначити, що модернізація та інноваційна діяльність, яка з нею пов'язана, має соціальне підґрунтя, адже залежить, від людей, їх професійної компетентності, усвідомлення мотивації до неперервного професійного розвитку, а також від рівня задоволення своєю роботою, її результатами [12]. А відтак, основний принцип модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі полягає у тому, що її здійснення залежить від здатності закладів сільськогосподарської освіти готувати фахівців, які провадитимуть новації, а також змінювати свою поведінку, у тому числі й професійну. За цих обставин актуалізується питання модернізації системи *профорієнтації*, яка є часткою освітньої діяльності, що супроводжує навчання упродовж життя.

До основних завдань сучасної системи профорієнтаційної роботи входять: надання інформації про наявність дефіциту або надмірного попиту фахівців певної галузі виробництва; мотивації для прийняття рішень про навчання; поради щодо прийняття рішень у виборі професії. Не залишається поза увагою фахівців роль профорієнтаційної роботи, яка стала часткою

освітньої діяльності, що супроводжує навчання упродовж життя.

Враховуючи положення, викладені у Концепції розвитку національної інноваційної системи, в якій подаються підсистеми національної інноваційної системи [12], можна визначити структуру професійної підготовки фахівців аграрної галузі.

Вона складається з [12]:

- державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи;

- законодавчих документів, які стосуються професійної підготовки фахівців аграрної галузі;

- освіти, що складається з вищих аграрних навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних закладів, які проводять професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців аграрної галузі;

- генерації знань, що складається з наукових установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки в галузі сільського господарства та створюють нові наукові знання і технології, державні сільськогосподарські наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих аграрних навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств;

- інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів;

- виробництва, що складається з органі-

зацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію для сільського господарства та сільськогосподарську продукцію і надають послуги та (або) є споживачами технологічних інновацій.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі ми вбачаємо за таких умов:

- надання першочергової підтримки підсистемі генерації знань (закладам аграрної освіти) з метою збільшення кількості проведених наукових досліджень і розробок;
- здійснення комплексу заходів щодо збалансованого розвитку усіх підсистем професійної підготовки фахівців аграрної галузі, підтримки інноваційної активності закладів освіти;
- стимулювання попиту з боку аграрних підприємств на результати наукових досліджень і розробок, кваліфікований персонал, створення сприятливих умов для виробництва інноваційної продукції з високим рівнем доданої вартості.

Варто підкреслити, що розв'язання проблеми модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі потребує узгодження державної промислової, фінансової, податкової політики з державною політикою у сфері освіти, професійної підготовки фахівців, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Реалізація завдання модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі вимагає визначення її *основних напрямів*. Вони включають у собі [12]:

- Створення конкурентоспроможного вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок в галузі сільського господарства та забезпечення умов для його розширеного відтворення;

- Забезпечення інноваційної спрямованості системи освіти шляхом:

- підвищення рівня комп'ютеризації вищих навчальних закладів;

- активізації науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів та збільшення обсягу її бюджетного фінансування;

- утворення інноваційних структур в системі освіти;

- реформування системи освіти з урахуванням вимог європейських стандартів і

збереженням культурних та інтелектуальних національних традицій.

Підвищення результативності вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок з метою посилення його ролі у забезпеченні модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі можливо *шляхом*:

- інтеграції вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок до світової інноваційної системи, сприяння розвитку міжнародного партнерства у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності;

- збільшення частки наукових та науково-технічних досліджень, спрямованих на створення нових видів інноваційної продукції;

- орієнтації національних товаровиробників на створення високотехнологічної конкурентоспроможної та екологічно чистої продукції;

- врахування кон'юнктури світового ринку під час визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності.

Здійснення модернізації системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі можливе за рахунок впровадження іноземного досвіду в цій сфері. Перш за все, це: впровадження системи ступеневої професійної підготовки фахівців; зв'язок навчання з сучасними сільськогосподарськими підприємствами; впровадження сучасних інформаційних технологій, а також інноваційних форм організації неперервної професійної освіти (дистанційне навчання як окремої організаційної структури, а також відкриті (віртуальні) університети).

Розширення міжнародного співробітництва між закладами аграрної освіти є ключовим моментом у вирішенні завдання модернізації національної системи професійної підготовки фахівців аграрії галузі в Україні.

Ефективне функціонування аграрної галузі можливе за рахунок вирішення проблеми модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі. Однак, стан модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні ще не відповідає сучасним соціально-економічним потребам суспільства. Причинами цього є:

недостатня нормативно-правова база й механізм формування державного замовлення на підготовку фахівців аграрної галузі; неефективний моніторинг потреб ринку праці та механізм управління; залишковий принцип фінансування; відсутність системи професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічного персоналу; застаріла матеріально-технічна база тощо.

Аналіз стану проблеми модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні дає підставу стверджувати, що основними факторами модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі виступають соціальні та економічні.

Шляхи вирішення проблеми модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі лежать у нормативно-правових документах. У національному законодавстві щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі є закріплені на законодавчому рівні вимоги і умови щодо якісного надання освітніх послуг, що забезпечують матеріальні і духовні прагнення суб'єктів освіти. Якість професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні має два аспекти: відповідність освітнім стандартам і відповідність запитам споживачів освітніх послуг.

Розв'язання проблеми модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки, потребує забезпечення координації діяльності органів виконавчої влади, громадських та наукових інституцій, що є неможливим в рамках окремої програми розвитку галузей національної економіки або регіонів, а також засобами територіального чи галузевого управління.

Напрями модернізації національної системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні ґрунтуються на аналізі, порівнянні та використанні досвіду професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу, а також використанні вітчизняного досвіду у вирішенні даної проблеми.

Модернізація системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі можлива за умови здійснення наступних

кроків: адаптація національної системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі у відповідності до загально-європейської; розробка модернізованих навчальних планів і програм підготовки фахівців аграрної галузі, а також відповідного методичного забезпечення; створення на базі вищих закладів аграрної освіти науково-дослідних інститутів; залучення талановитих студентів до науково-дослідної роботи через навчання в магістратурі; організація поглибленого вивчення іноземних мов; використання сучасних інформаційних технологій у професійній підготовці фахівців аграрної галузі.

Література

1. Андрущенко В.П. Модернізація освіти: політика і практика // Педагогіка і психологія. – 2002. - №3. - С.12-15.
2. Бойко А.І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій: світоглядно-філософський аналіз. – К.: знання України, 2009.- 379 с.
3. Вітченко А. Модернізація освіти в Україні: стратегія прориву чи його імітація (критичний аналіз заходів щодо реалізації державної політики в освітній галузі) / Університет № 1, 2010 р. С. 5-13).
4. Гершунский Б.С. Философия образования XXI века. (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций). М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
5. Євтух Б. Модернізація вищої школи // Педагогічна газета. – 2002.-№4. – С.2.
6. Журавський В. Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу // Освіта України. – 2004.- №16. – С.1-2.
7. Кремень В.Г. Модернізація освіти – важливий чинник соціального, економічного і політичного розвитку України. вісник НАН Ураїни. – 2001. - №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/All/herald/2001-03/7.htm>
8. Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / [редкол.: В.О. Радкевич (голова / та ін.]. – К.: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2011. – Вип.1. – 252 с.
9. Наказ МОН України №99 від 10.02.2010 р. «Про концепцію організації підготовки магістрів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/newstmp/2010_1/15_02/1/nakaz_mon_99.doc
10. Національна доктрина розвитку освіти / Освіта України. – 2002. №33. – С.4-6.
11. Ничкало Н.Г. Ринок праці і проблема модернізації підготовки кваліфікованих ратників // Професійно-технічна освіта. – 2004. - №1. С.4-12.
12. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи [електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
13. Радкевич В.О. Принципи модернізації професійно-технічної освіти // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / [редкол.: В.О. Радкевич (голова / та ін.]. – К.: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2011. – Вип.1. – 252 с. С.7-23.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2012